

Частка як частина мови

ЧАСТКА

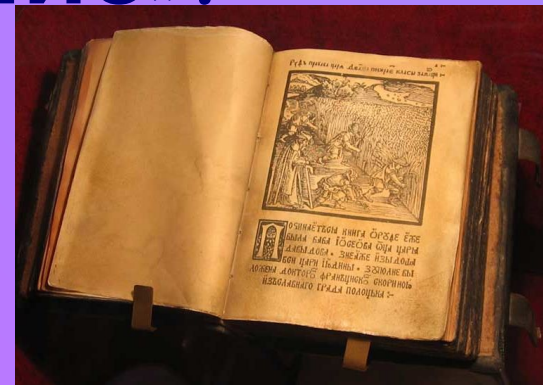
Частка - це службова частина мови, яка вживається для надання окремим словам чи реченням додаткових емоційно-експресивних та смислових відтінків або для творення морфологічних форм та нових слів.

На відміну від прийменників та сполучників, які виконують роль єднального елемента у словосполученнях чи реченнях, частки мають лише виключно смислову функцію.

Походження назви

Стародавні латиняни називали частку *particula*. У нашій мові термін частка з'являється тільки з 1926-ого року. Закріпив його «Український правопис».

**Розряди
часток за роллю в
слові та в реченні**

формотворчі

заперечні

словотворчі

**модальні
(фразові)**

СИНТАКСИЧНА РОЛЬ ЧАСТКИ:

Самостійно членом речення частка не виступає. Формотворчі частки можуть брати участь у створенні форм дієслова.

МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ЧАСТКИ:

Частка - незмінне слово.
Формотворчі частки беруть участь у творенні форм дієслова.

ФОРМОТВОРЧІ ЧАСТКИ

вони служать для творення:

- зворотної форми дієслова (-сь, -ся: повертався я запізно);
- наказового способу (хай, нехай: нехай пройду я крізь вогонь);
- умовного способу б, би: хіба став би я за це братися);
- найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників (най-: найкрасивіша земля).

СЛОВОТВОРЧІ ЧАСТКИ

поєднуючись з іншими словами,
служать для творення нових слів

у такій ролі виступають частки **ні-**,
де-, **дехто**, **аби-**, **будь-**, **-будь**, **-небудь**,
казна-, **хтозна-**, **завгодно**, **-би**, **-б**, **-же**, **-**
ж, **не-**, **ні-**, **де-**, **аби-**, **абихто**: дехто тут
проти?

Модальні (фразові) -

увиразнюють один з компонентів речення; виражають ставлення розповідача до змісту висловлювання

- вказівні (це, ось, оце, он, ген, осьде, то, ото);
- означальні (прямо, майже, саме, якраз, справді, точно, просто);
- видільні (лише, навіть, хоч би, тільки, хоча б, аж, уже, -таки, і, й, та (у ролі часток), бо, же);
- власне модальні (виражають непевненість, сумнів, припущення: ледве чи, мовляв, навряд чи, ой, ну, чи не);
- стверджувальні (еге, так, авжеж, аякже, атож);
- заперечні (ні, ані, не);
- питальні (чи, хіба, що за, невже);
- спонукальні (нехай, хай, ну, давай, бодай);
- емоційно-експресивні частки (увиразнюють емоційну оцінку висловлювання): який, як, що то за, що за).

Разом пишемо:

1. Частки **аби-**, **ані-**, **де-**, **чи-**, **що-**, **як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абищо, абихто, анітрохи, аніскільки, деколи, щосили, щонайкращий.*
2. Частки **би(б)**, **то**, **що** в складі сполучників: *щоб, якби, немовбито, нібито*, і частка **же(ж)** у складі стверджувальних часток *авжеж, атож.*
3. Частка **-ся(сь)** у зворотних дієсловах та у складі займенників і прислівників: *навчається, будується, хтось, якийсь, десь, колись.*
4. Частка **не**, коли вона виступає у складі будь-якої частини мови у ролі префікса і, отже, слово без **не** не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук — іменники; невгасимий, непохитний, незліченний, невпинний, невсипущий, ненависний — прикметники; невдовзі, невпинно, невинно, незабаром, непорушно, несамовито, неказанно — прислівники.*

Окремо пишемо:

1. Частка **що** в сполуках: **дарма що, тільки що, хіба що, що ж до.**
2. Частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: **Не доля вирішує, людина творить свою долю.**
3. Частка **не** з дієсловами і дієприкметниками, які виступають у функції присудків, з дієслівними формами на -но, -то й дієприслівниками: **не поспішаючи; підлога не вимита; кімнату не прибрано.**
4. Частка **не** з числівниками, займенниками і прислівниками займенникового походження, а також з прийменниками і сполучниками: **не два, не сьомий; не ти, не цей; не інакше, не так; не раз.**

З дієсловами **не** пишеться переважно окремо, крім тих, які без **не** не вживаються: *незчутися, ненавидіти, нестямитися*, і тих, яким частка не надає нового значення: *нездужати (хворіти), але не здужати (не змогти), неславити (ганьбити), але не славити (не прославляти)*.

5. Частка **не** в складі префікса **недо-** : *недобачати, недодержати, недооцінювати*.

6. Частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками і прислівниками, з якими вони становлять одне поняття і переважно можуть бути замінені іншим, рівнозначним словом: *невміння, неправда (брехня); небалакучий (мовчазний)*.

5. Частка не з підсилювальними прислівниками, з незмінюваними присудковими словами та зі словами, що пишуться через дефіс: *не дуже, не зовсім; не від того, не досить; не можна, не треба; розмовляли не по-нашому.*

6. Частка ні в стійких словосполученнях: *ні живий ні мертвий, ні риба ні м'ясо.*

7. Частка ні, вживана як повторювальний сполучник або підсилювальна частка: *Він не може ні писати, ні працювати; Ні один не зробив так, як треба.*

Через дефіс пишемо:

1. Частки **бо, но, то, от, таки, то, коли** вони виділяють значення окремого слова: **іди-бо, давай-но, тільки-но, як-от, так-от, отакий-то, стільки-то, там-то, якимсь-то, все-таки, так-таки.**
2. Компоненти **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-** і под. у складі займенників і прислівників: **хто-небудь, будь-хто, казна-що, хтозна-який.**
3. Частина **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: **не-Європа**, але в загальних назвах — разом: **неістота, нелюдина.**

Але формотворчі частки **хай, нехай, би (б), же(ж)** завжди пишуться окремо від інших слів: **хай** пише, **нехай** скаже, зробила **б**, опрацювала **б**, сказав **би**; **ходи ж** зі мною.

Окремо пишуться і частки **то, це**, вживані із значенням вказівності або визначальності: **На що то** одній людині стільки грошей? Чи **це** вже й пожартувати не можна?

ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Запишіть слова разом, окремо чи через дефіс. Поясніть написання часток з іншими частинами мови.

Аби/хто, де/який, чи/мало, що/найкраще, як/раз, ані/трохи, будь/що, все/таки, де/з/чим, що/до, що/ж/до, будь/з/ким, хто/зна/в/якому, казна/як, де/небудь, як/от, аби/то, все/ж, будь/де, де/б/то/не/було, звідки/небудь, що/то/за, чий/небудь, хіба/що, от/таки, або/що, не/мов/би/то, ні/би, ато/ж, а/як/же, а/вже/ж, тако/ж.

Вправа 2. Підкресліть частки

1. Як швидко дні легкі промчали!
(Володимир Сосюра). **2. Що за золота**
у вас дитина! (А. Тесленко). **3. Я ж**
розжилася на власний імідж (О.
Забужко). **4. В небесах цвіте хмарина**
лиш єдина, лиш єдина (Я. Перебийніс).
5. Лишилося тільки десять хвилин (М.
Коцюбинський).

Вправа 3.

Перепишіть речення, підкресліть у них члени речення.

- **1. Хай тішать серце рідний степ, зелена стежка (П. Перебийніс). 2. А як я легко б полетів над рідною землею! (Олександр Олесь). 3. Сонце таке прозоре, що його не помітять навіть (М. Бажан). 4. Хіба не бачите, як небо голубіє? (Олександр Олесь). 5. То не вогнем палає кущ калини, то на вітрах душа моя горить (М. Гурець).**

Вправа 4.

Перепишіть речення, розкрийте дужки, напишіть правильно частки. Поясніть їх правопис.

1. Полий цю яблуню — ад(же) вона із яблучками. Не (хай)же сад всесвітній устає там, де ридала мати на руїні

(М. Рильський). 2. Як були ми малими і(ще), як збирались іти на край світу, ми любили вмиватись дощем, що(б) скоріше рости і міцніти (В. Ткаченко).

3. Я хотіла(б) людям для підмоги у кожну мить подати голос свій (В. Ткаченко). 4. Я тільки(що), друже, була на Дніпрі, — твоя Україна квітує (М. Нагнибіда). 5. Грім на вогненному списі злетів у вись і вибухнув над ними, і (хтозна)де осипав(ся)

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЧАСТОК

1. **Запишіть слово. Визначте частину мови слова.**
2. **Визначте розряд за значенням: частка смислова, модальна, словотворча чи формотворча.**
3. **Розберіться у правописі слова (як воно пишеться).**